

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ROČNÍK CXVI

ARCHEOLOGIA 32

BRATISLAVA 2022

**ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI**

**ROČNÍK / VOLUME CXVI
ARCHEOLOGIA 32**

Recenzovaná publikácia / Peer-Reviewed Publication
Vychádza raz ročne / Published Once a Year
Otvorený prístup / Open Access
<https://archeologickemuzeum.sk>

Predseda redakčnej rady / Head of Editorial Board:
PhDr. Juraj Bartík, PhD.

Redakčná rada / Editorial Board:
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Dr. Wolfgang David M. A.,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Mgr. David Parma, Ph.D., Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.,
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ / Edited by:
Mgr. Martin Hanuš, PhD.

Počítačové spracovanie / Graphic Layout: Michal Hricko – mh2
Preklad do cudzích jazykov / Translations: Enzo Passerini, Kristián Elschek, Lubomíra Kuzmová,
Viera Tejbusová a autori

Dátum vydania / Date of Issue: 2022
<https://doi.org/10.55015/zbsnm.arch.2022>

Príspevky sú indexované a evidované v databázach / Articles are indexed and covered in:
SCOPUS, EBSCO

Za obsah a znenie príspevkov zodpovedajú autori / Authors are responsible for their contributions

Redakcia, vydavateľ a distribútor / Office, Publisher and Distributor:

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Žižkova 12, P. O. Box 13, SK – 810 06 Bratislava
IČO 00164721
archeologia.editor@snm.sk

Tlač / Print: Ultra Print, s. r. o.
Náklad / Print Run: 300 kusov / pieces

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum

ISBN 978-80-8060-537-7
ISSN 1336-6637

PhDr. Vladimír Turčan,
dlhoročný vedecký pracovník Slovenského národného múzea – Archeologického múzea,
zostavovateľ Zborníka SNM Archeológia v rokoch 2009 až 2020,
sa v tomto roku dožíva okrúhleho životného jubilea.

Kolegovia a priatelia želajú jubilantovi do ďalších rokov veľa zdravia, spokojnosti a úspechov!

PhDr. Vladimír Turčan,
long-term researcher of the Slovak National Museum – Archaeological Museum,
editor of the Zborník SNM Archeológia between 2009 and 2020,
is experiencing a round life jubilee this year.

Colleagues and friends wish the jubilant good health, satisfaction and success in the coming years!

TABULA GRATULATORIA

Anna Bajanová	Ivana Kvetánová
Peter Barta	Jozef Labuda
Juraj Bartík	Erika Makarová
Igor Bazovský	Ludovít Mathédesz
Zdeněk Beneš	Jana Mellnerová
Gertrúda Březinová	Robert Môc
Marek Budaj	Margaréta Musilová
Radoslav Čambal	Peter Nagy
Viktoria Čistáková	Andrea Námerová
Petr Daňhel	Mária Novotná
Miroslava Daňová	Karol Pieta
Klaudia Daňová	Lucia Pilková
Eduard Droberjar	Denis Pongrácz
Kristián Elschek	Nada Profantová
Zděnek Farkaš	Vania Radeva
Gabriel Fusek	Ján Rajtár
Barbara Gábriková	Anna Mária Rekemová
Lýdia Gačková	Branislav Resutík
Jakub Halama	Matej Ruttkay
Martin Hanuš	Jaroslava Ruttkayová
Katarína Harmadyová	Andrej Sabov
Katarína Hladíková	Helga Sedlmayer
Pavel Horník	Jaroslava Schmidtová
Juraj Hrica	Simona Sliacka
Erik Hrnčiarik	Danica Staššíková-Štukovská
Ivan Cheben	Ján Steinhübel
Igor Choma	Boris Stoklas
Ján Chovanec	Ondrej Šedo
Vladimír Janský	Alena Šefčáková
Pavol Jelínek	Peter Šimčík
Jan Jílek	Petra Šimončíčová Koóšová
Ľubomíra Kaminská	Vladimír Varsik
Maciej Karwowski	David Vích
Jiří Kmošek	Miroslav Vrablec
Tomáš Kolon	Jozef Zábojník
Anita Kozubová	Tomáš Zachar
Juraj Kucharík	Tomáš Zeman
Klára Kuzmová	Marína Zubajová

OBSAH / CONTENTS

ŠTÚDIE / STUDIES

ZDĚNEK FARKAŠ – BARBARA GÁBRIKOVÁ	
Medený sekeromlat typu Székely-Nádudvar z okolia Komárna	9
Die kupferne Hammeraxt vom Typ Székely-Nádudvar von der Umgebung von Komárno.	17
PAVOL JELÍNEK	
O jednom „náleze storočia“ – ohliadnutie sa za teóriami Jozefa Paulíka o náboženstve doby bronzovej	21
About one “find of the century” – a hindsight at the theories by Jozef Paulík regarding Bronze Age religion	42
JURAJ BARTÍK	
Ihlica s otvorom v krčku z Vištuku	47
Eine Lochhalsnadel aus Vištuk.	55
ERIKA MAKAROVÁ – PETER HARČAR	
Depot z mladšej až neskorej doby bronzovej zo Stakčína.	57
The Urnfield Period hoard from Stakčín.	70
ALENA ŠEFČÁKOVÁ – IGOR BALCIAR	
Nástenná uhľová značka z doby železnej v jaskyni Číkova diera v Slovenskom krase	71
A wall charcoal sign from Iron Age in the Číkova diera cave, in the Slovak Karst area.	78
EDUARD DROBERJAR	
Frühe römische Distelfibeln im Barbaricum	81
Včasnorímske bodliakovité spony (Distelfibeln) v barbariku	92
JAN JÍLEK – ELIŠKA PETŘEKOVÁ – MARÍNA ZUBAJOVÁ – STANISLAVA KUČOVÁ – VERONIKA BURIANOVÁ	
Pompeian bronze vessels of Chancellor K. W. N. L. Metternich from Kynžvart in Western Bohemia.	93
Pompejské bronzové nádoby kancléře K. W. N. L. Metternicha z Kynžvartu v západních Čechách	142
Vasi pompeiani in bronzo del cancelliere K. W. N. L. Metternich di Kynžvart nella Boemia occidentale	143
KRISTIÁN ELSCHKEK – HELGA SEDLMAYER	
<i>In caliga militari</i> – Ein Krughenkel mit Militärsandale und ein Aureus des Vespasianus für Titus aus der germanischen Großsiedlung von Kostolište im Marchland.	145
<i>In caliga militari</i> – držadlo krčahu s vojenským sandálom a aureus Vespasiana pre Tita z rozsiahleho germánskeho sídliska v Kostolišti v Pomoraví.	166
KLÁRA KUZMOVÁ †	
Ancient Routes North of Pannonia in the Light of Roman Products and Amber Artefacts	169
Staroveké cesty severne od Panónie vo svetle rímskych výrobkov a jantárových artefaktov.	178
IGOR BAZOVSKÝ – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – RADOSLAV ČAMBAL – JÁN RAJTÁR – JAKUB HALAMA – ALENA ŠEFČÁKOVÁ	
Žiarové pohrebisko z doby rímskej v Závode.	179
Das Brandgräberfeld aus der Römischen Kaiserzeit in Závod.	269

BORIS STOKLAS	
Mince a rímsko-provinciálna emailovaná spona z Pustých Sadov	273
Münzen und provinzialrömische Emailfibel aus Pusté Sady	282
VLADIMÍR VARSÍK	
Plastika hlineného vtáčika z doby rímskej zo Žitného ostrova	283
Roman Period earthen bird from Žitný Ostrov	294
DAVID VÍCH – JAN JÍLEK – JIŘÍ KMOŠEK – PETR DAŇHEL	
Provincial-Roman brooches from the hill Žalý in the District of Rakovník. A contribution to the first find of an annular brooch with openwork frame from Bohemia	297
Římsko-provinciální spony z kopce Žalý na Rakovnicku. Příspěvek k nálezu první kruhové spony s prolamovaným okrajem z Čech	304
IVANA KVETÁNOVÁ	
Plastika Tráckeho jazdca v zbierkach Archeologického múzea v Bratislave	307
A statuette of a Thracian horseman in the collections of the Bratislava Archaeological Museum	317
MIROSLAVA DAŇOVÁ – KLAUDIA DAŇOVÁ – MICHAL HALINÁR – MICHAL HOFFMAN – TIBOR LIESKOVSKÝ – ANDREJ KOPRIVŇANSKÝ – VALENTÍN SOČUVKA	
Hľadanie rímskeho prístavu. O počiatkoch systematického prieskumu riečneho dna Dunaja pri Iži	319
Searching the Roman port. About the beginnings of the systematic exploration of the bottom of the Danube river near Iža	327
VIKTORIA ČIŠŤAKOVA – ZDENĚK BENEŠ – ZUZANA ZLÁMALOVÁ CÍLOVÁ – RADEK HANUS – LADISLAV LAPČÁK – ŠÁRKA MSALLAMOVÁ – TOMÁŠ TROJEK	
Interdisciplinárny pohľad na zlaté kování z doby stěhování národů z Kounic	329
Interdisciplinary view on forged gold fittings during the Migration Period in Kounice	352
BEATE MARIA POMBERGER – JÖRG MÜHLHANS – KAYLEIGH SAUNDERSON	
Metallic idiophones of the Early History Period from the archaeological collection of the Slovakian National Museum in Bratislava	355
Ranohistorické kovové idiofóny z archeologickej zbierky Slovenského národného múzea v Bratislave	377
GERTRÚDA BŘEZINOVÁ	
Stredoveký pyrotechnický objekt z Mostnej ulice v Nitre	379
The medieval pyrotechnic feature from Mostná ulica street in Nitra	391
RADOSLAV ČAMBAL – MAREK BUDAJ – JURAJ HRICA	
Súbor nálezov z hradu Teplica	393
Funde von der Burg Teplica	432

RECENZIE / REVIEWS

VLADIMÍR TURČAN

Milan Hrabkovský: Germánsky kniežací dvorec v Milanovciach/Velkom Kýre a jeho
neskoroantický kultúrny kontext. 437

SAMUEL ŠPANIHEL

Martin Furman: Nové Objavy v Žilinskom kraji I. 438

DEPOT Z MLADŠEJ AŽ NESKOREJ DOBY BRONZOVEJ ZO STAKČÍNA

ERIKA MAKAROVÁ – PETER HARČAR

Keywords: North-eastern Slovakia, Stakčín, Late and Final Bronze Age, hoard, socketed axe, spiral-shaped ornament, XRF analysis.

Abstract: *The Urnfield Period hoard from Stakčín.* Several small hoards of bronze objects have recently been found in the territory of north-eastern Slovakia. One of them – including two small bronze socketed axes and one spiral-shaped ornament – was found in the cadastral territory of the municipality of Stakčín (district of Snina), position Hlboké. The finds can be generally classified under the Late and Final Bronze Age, from the point of view of their cultural affiliation with the Gáva culture. Apart from typological and topographical analysis of the find, all three objects were subjected to elemental analysis by means of the XRF method. This hoard enriches current knowledge about the settlement of this so far scarcely studied area east of the upper course of the Laborec river and about the finds located in mountainous regions.

1. ÚVOD

V posledných rokoch dochádza k zvýšenému ohlasovaniu náhodne nájdených archeologických nálezov Krajským pamiatkovým úradom, z ktorých značnú časť tvoria artefakty z doby bronzovej. V hornatých oblastiach Slovenska, kde nie je intenzívnejšia stavebná aktivita, a teda sa nerealizujú záchranné archeologické výskumy, sú tieto nálezy často jediným zdrojom informácií o ich osídlení v praveku. Takýmto ohláseným náhodným nálezom je aj depot troch bronzových predmetov – dvoch sekeriek s tuľajkou a uškom a jedného špirálového kruhového šperku (obr. 1) – nájdený v lese v blízkosti obce Stakčín na

severovýchode Slovenska. Hoci nejde o veľký súbor, významnou mierou prispieva k rozšíreniu poznatkov o osídlení hornatej, málo preskúmanej oblasti východne od horného toku rieky Laborec v dobe popolnicových polí.

2. LOKALIZÁCIA DEPOTU

Depot bol nájdený v katastrálnom území obce Stakčín (okr. Snina, Prešovský kraj) na parcele KN-C 1956/16, približne 3,5 km severozápadne od centra obce a asi 440 m od lesnej cesty vedúcej z obce na sever do hôr (obr. 2). Jeho polohu určujú súradnice 49°01'40.9"N, 22°12'15.2"E.¹ Depot bol uložený na západnom svahu vrchu Malý

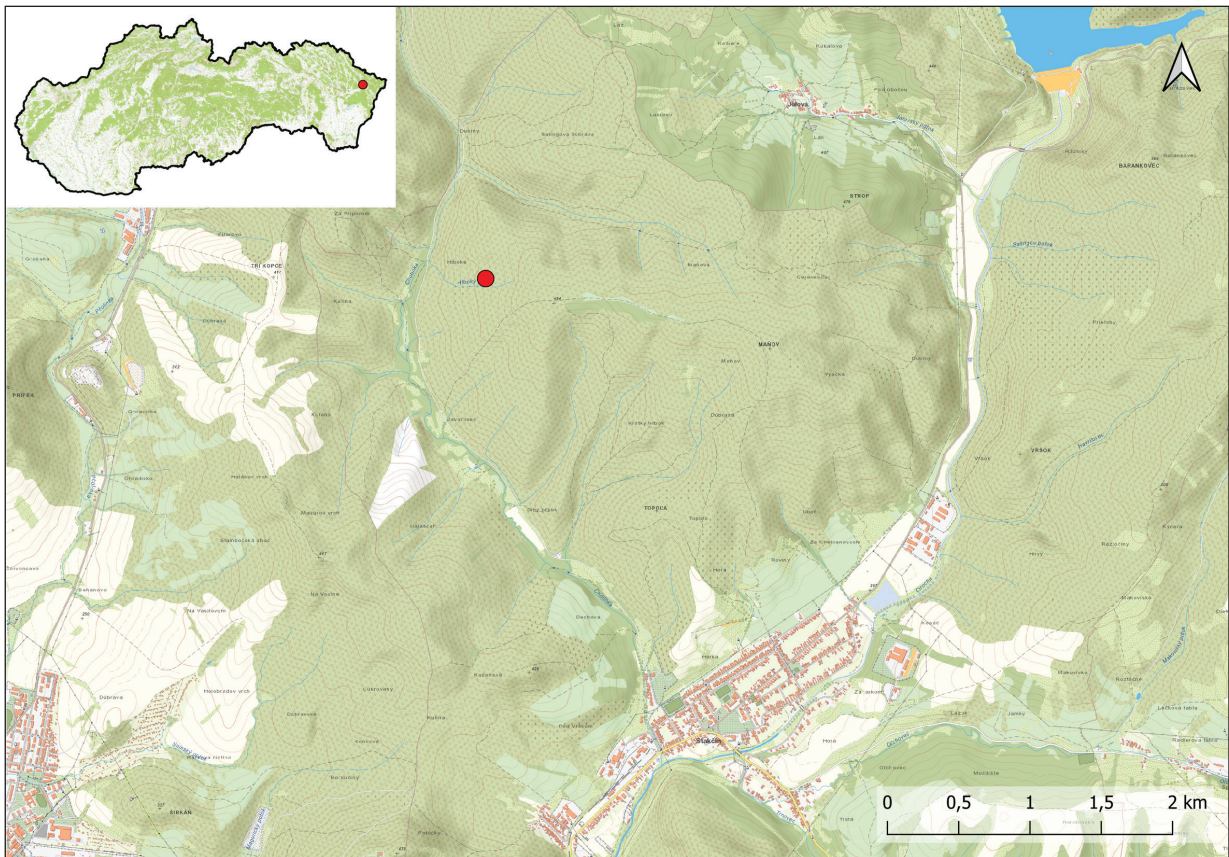

Obr. 1. Stakčín. Depot bronzových predmetov (foto: J. Šipöcz).

Fig. 1. Stakčín. Hoard of bronze objects (photograph: J. Šipöcz).

¹ Miesto nálezu bolo zamerané pomocou GPS prístroja Garmin GPSmap 62s s presnosťou merania cca ± 6 m.

Obr. 2. Stakčín. Lokalizácia depotu na podklade základnej mapy ZBGIS (zdroj: ÚGKK SR; grafika: E. Makarová).
Fig. 2. Stakčín. Location of hoard on the base map from the ZBGIS Map Client (source: ÚGKK SR; graphics: E. Makarová).

Javorovec na nevýraznej plošine v nadmorskej výške 404 m pokrytej lesným porastom, na ktorej sa nachádzali diviacke ležoviská. Okolité terén je mierne svažité. Vo vzdialenosti približne 60 m na juh od miesta uloženia depotu tečie Hlboký potok.

Obec Stakčín leží v údolí rieky Cirocha, na styku pohorí Laborecká vrchovina a Beskydské predhorie, patriacich do oblasti Nízke Beskydy a pohoria Bukovské vrchy, ktoré je súčasťou oblasti Poloniny. Z geomorfologického hľadiska patria obe oblasti do provincie Východné Karpaty, subprovincie Vonkajšie Východné Karpaty. Miesto nálezu depotu sa nachádza v polohe Hlboké, situovanej na juhovýchodnom okraji pohoria Laborecká vrchovina.

3. NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI

Dňa 4. júla 2019 si pán Milan Varchoľak v lese (obr. 3: 1) všimol v zemi rozrytej divou zverou

bronзовые predmety – sekerky. Nálezca predmety ponechal na mieste, miesto nálezu prikryl zeminou a nasledujúci deň o náleze informoval Krajský pamiatkový úrad Prešov. Ešte v ten deň bolo miesto nálezu obhliadnuté pracovníkom KPÚ Prešov Petrom Harčarom za prítomnosti nálezcu (*Harčar 2021*). Dve bronzové sekerky sa nachádzali v hĺbke cca 15–20 cm od súčasného terénu, pričom jedna sekerka bola otočená tuľajkou na JV, druhá sekerka, vzdialená od nej približne 20 cm na juhozápad, bola otočená tuľajkou na západ. Pri ich vyzdvíhovaní a dokumentácii sa našiel ďalší predmet, a to bronzový špirálový kruh. Nachádzal sa asi 30 cm na juh v rovnakej hĺbke ako sekerky a bol orientovaný v smere SV–JZ (obr. 3: 2). Celý depot teda pozostával z troch predmetov, ktoré boli uložené voľne do zeme v takmer rovnakej vzdialenosti od seba, v mierne zaoblenej línii v osi SV–JZ. Okolie miesta nálezu bolo prezreté za pomoci detektora kovov, avšak ďalšie predmety sa už nenašli.

4. POPIS PREDMETOV

1. bronzová sekerka s tuľajkou a uškom, pod zosilneným, rovno zrezaným ústím tuľajky tvaru širokého oválu hrubšie horizontálne rebro, pod ktorým sa nachádza plocha s výzdobou v podobe visiaticich, opačne prehnutých strapcových plastických rebier. Pozdĺžny prierez tela širší a klinovitý, bez odsadeného ostria, uško kúsok pod ústím tuľajky. Časť ostria zľahka sa rozširujúca k mierne zaoblenej hrane ostria, o niečo širšej ako ústie tuľajky. Prierez ústia tuľajky oválny. Povrch pokrytý hrubou vrstvou svetlozelenej patiny. Rozmery: dĺ. 89 mm, š. ostria 39 mm, tuľajka: 33 × 26 mm. Hmotnosť: 144,5 g. Inv. č. 43/1 (obr. 4: 1; 5: 1).

2. bronzová sekerka s tuľajkou a uškom, pod zosilneným, rovno zrezaným ústím tuľajky hrubšie horizontálne rebro, pod ktorým sa nachádza plocha s výzdobou v podobe visiaticich, opačne prehnutých strapcových plastických rebier. Pozdĺžny prierez tela širší a klinovitý, bez odsadeného ostria, uško kúsok pod ústím tuľajky. Časť ostria zľahka sa rozširujúca k asymetrickej, šikmo zrezanej, mierne zaoblenej hrane ostria, o niečo širšej ako ústie tuľajky. Prierez ústia tuľajky široký ovál. Povrch pokrytý hrubou vrstvou svetlozelenej patiny. Rozmery: dĺ. 89 mm, š. ostria 39 mm, tuľajka: 33 × 27 mm. Hmotnosť: 134,9 g. Inv. č. 43/2 (obr. 4: 2; 5: 2).

3. špirálový kruhový šperk a dva fragmenty špirály zhotovené z bronzovej tyčinky plankonvenného prierezu s hrotitými koncami, pôvodne pozostávajúci zrejme z 12 závitov. Povrch pokrytý hrubou vrstvou svetlozelenej práškovej korózie, miestami so zachovanou tmavozelenou patinou a hlinenou krustou hnedej farby. Rozmery: pr. vonkajší: 47 × 49 / 49 × 50 mm, pr. vnútorný: 42 × 43 / 44 × 44 mm, dĺ.: 67 mm, š. tyčinky: 5 mm, hr. tyčinky: 3 mm. Hmotnosť: 99,1 g. Inv. č.: 43/3 (obr. 4: 3a–3c).

Celková hmotnosť depotu je 378,5 g. Predmety v čase dokumentácie a prípravy článku neprešli konzerváciou; boli len očistené v destilovanej vode. Depot je v súčasnosti uložený na Pamiatkovom úrade Slovenskej republiky v Bratislave.

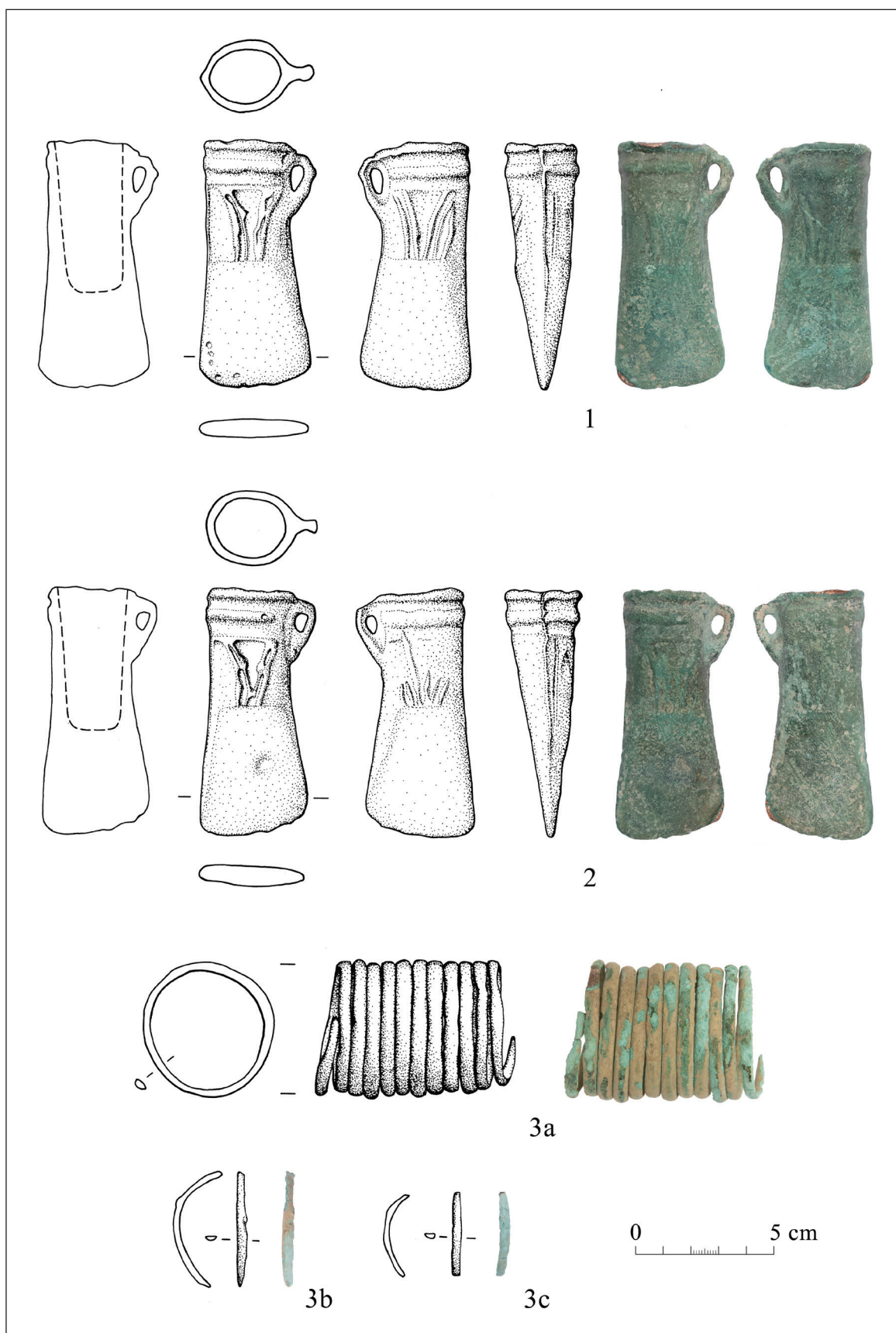

Obr. 3. Stakčín. Miesto nálezu depotu: 1 – celkový pohľad zo západu, 2 – pohľad na miesto nálezu z juhozápadu, 3 – detailný pohľad na náleзовú situáciu (foto: P. Harčar).

Fig. 3. Stakčín. Hoard find site: 1 – general view from west, 2 – view of the place of hoard deposition from south-west, 3 – detailed view of finding situation (photograph: P. Harčar).

5. ANALÝZA PRVKOVÉHO ZLOŽENIA PREDMETOV

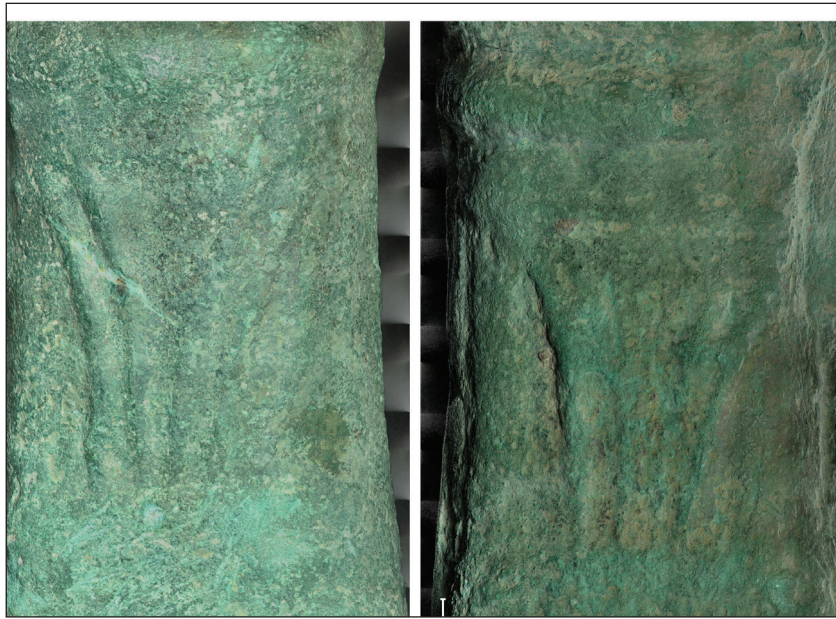
Všetky tri predmety boli podrobené analýze zloženia zliatiny pomocou metódy röntgenovej fluorescencie (XRF). Meranie vykonala Mgr. art. Barbara Gábriková zo SNM – Archeologického múzea v Bratislave. Na meranie bol použitý ručný XRF

Obr. 4. Stakčín. Depot bronzových predmetov (foto: J. Šipöcz, kresba: E. Zeleňáková, grafika: E. Makarová).

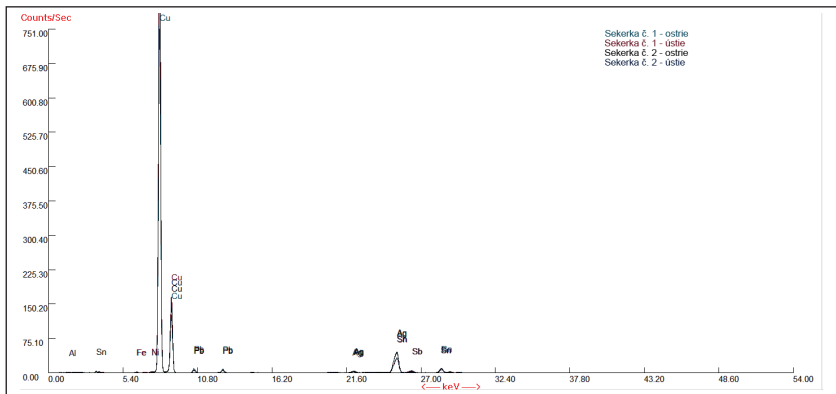
Fig. 4. Stakčín. Hoard of bronze objects (photograph: J. Šipöcz, drawing: E. Zeleňáková, graphics: E. Makarová).

Obr. 5. Stakčín. Detailný pohľad na výzdobu: 1 – sekerka č. 1, 2 – sekerka č. 2 (foto: B. Gábriková).

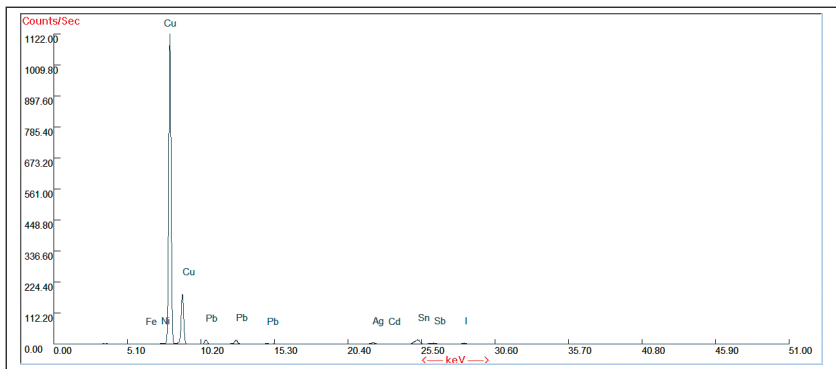
Fig. 5. Stakčín. Detailed view of decoration: 1 – axe no. 1, 2 – axe no. 2 (photograph: B. Gábriková).

Obr. 6. Stakčín. XRF energetické spektrá bronzových sekeriek s tuľajkou (meranie: B. Gábriková).

Fig. 6. Stakčín. XRF energetic spectra of bronze socketed axes (measurements: B. Gábriková).

Obr. 7. Stakčín. XRF energetické spektrum bronzového špirálového kruhového šperku (meranie: B. Gábriková).

Fig. 7. Stakčín. XRF energetic spectrum of bronze spiral-shaped ornament (measurement: B. Gábriková).

analyzátor NITON XL3t od firmy Thermo Fisher Scientific, NITON (USA). Meranie sa realizovalo z povrchu skúmaných predmetov, pričom na analyzovaných miestach bola odstránená patina až na pôvodný kov. Doba merania bola približne 30 sekúnd. Náramok bol meraný na jednom mieste, obidve sekerky boli merané na dvoch miestach, a to na okraji tuľajky a na hrane ostria.

Výsledky merania (tabela 1) ukázali, že všetky tri predmety boli vyrobené z bronzu s vyšším podielom olova, pričom špirálový šperk obsahoval dvojnásobné množstvo olova ako sekerky (obr. 7). Prvkové zloženie oboch sekeriek bolo veľmi podobné (obr. 6), dokonca sa hodnoty namerané na ústí tuľajok od hodnôt nameraných na ostriach zhodne mierne líšili. Vyššie hodnoty olova (oko-

Č. merania	Artefakt	Dĺžka merania (sekundy)	Prvkové zloženie (%)							
			Cu	Sn	Pb	Sb	Ni	Fe	Ag	Co
1	sekerka č. 1 - ústie tuľajky	30,57	92,565	4,741	1,806	0,564	0,145	0,096	<LOD	0,024
2	sekerka č. 1 - ostrie	30,28	87,586	8,237	2,71	0,806	0,158	0,2	0,248	<LOD
3	sekerka č. 2 - ústie tuľajky	30,56	92,652	5,204	1,69	0,272	0,068	<LOD	<LOD	<LOD
4	sekerka č. 2 - ostrie	30,93	89,651	7,913	1,841	0,371	0,068	0,074	<LOD	<LOD
5	náramok	30,48	92,677	2,129	4,205	0,506	0,156	<LOD	0,234	<LOD

<LOD = pod detekčným limitom

Tabela 1. Stakčín. Výsledky XRF analýzy predmetov z depotu (meranie: B. Gábríková).

Tab. 1. Stakčín. Results of the XRF analysis of the hoard objects (measurement: B. Gábríková)

lo 2 % a viac) boli zistené u viacerých bronzových predmetov z Čiech. Zdá sa, že ich možno spájať s chronológiou. Vyšší počet takýchto predmetov pochádza z obdobia od strednej doby bronzovej do počiatku mladšej doby bronzovej, v období stupňov HA–HB1 sa objavujú len ojedinele a ich opätovný masívny výskyt začína v závere neskoršej doby bronzovej (stupeň HB3), kedy možno pozorovať zreteľný nárast olova v materiáli (*Frána et al. 1995, 195, Annex 1; Korený et al. 2010, 168, 169, tabela 4*).

6. VYHODNOTENIE NÁLEZOV

Depot troch bronzových predmetov zo Stakčína pozostával z dvoch kategórií predmetov. Prvou kategóriou sú pracovné nástroje zastúpené dvojicou sekeriek s tuľajkou a uškom, druhú kategóriu predstavuje špirálový kruhový šperk.

Obidve sekerky s tuľajkou a uškom (obr. 4: 1, 2) sa vyznačujú zosilneným vodorovným ústím tuľajky s prierezom v tvare širokého oválu, pod ktorým sa nachádza jedno hrubšie horizontálne rebro, a klinovitým pozdĺžnym prierezom tela bez odsadeného ostria. Na tuľajkovej časti sa nachádza plocha v hornom úseku ohraničená jemným horizontálnym rebrom, pod ktorým je výzdoba v podobe zavesených opačne zahnutých zväzkov plastických rebier zbiehajúcich sa

do tvaru neuzavretého písmena V (obr. 5: 1, 2). Na sekerke č. 2 sú tieto rebrá zle zachované, resp. nezachované v hornej časti.² Rovnaké rozmery, takmer totožná hmotnosť, tvar a výzdoba oboch sekeriek, ako aj takmer identické prvkové zloženie zliatiny kovu napovedajú, že obe sekerky boli vyrobené spolu jedným výrobcom, pričom nie je vylúčené, že na ich výrobu bol použitý rovnaký kadlub. Šikmé ostrie u sekerky č. 2 (obr. 4: 2) zrejme vzniklo obrúsením.³

Typológiu bronzových sekeriek sa zaoberali viacerí bádatelia, ktorí podľa rôznych kritérií vylučili rôzne typy a ich varianty (napr. *Kušnierz 1998; Mayer 1977; Novotná 1970a; Říhovský 1992*). Obe sekerky zo Stakčína by sme teda mohli podľa typologického delenia bronzových sekier vypracovaného M. Novotnou (1970a, 83–87) priradiť k sekerkám stredoeurópskeho typu s rovno ukončenou tuľajkou, k sekerkám s tuľajkou a s lomenou alebo oblúkovou výzdobou podľa E. F. Mayera (1977, 192–198), k sekerkám s tuľajkou s bohatou vyzdobenou širšou stranou podľa J. Kušnierza (1998, 21–24) či k VIII. skupine sekeriek s tuľajkou, k typu 2, t. j. ku kratším sekerkám stredodunajského typu s bohatou rebrovanou výzdobou a klinovitým pozdĺžnym prierezom podľa J. Říhovského (1992, 203, 208). V porovnaní s moravskými nálezmi 2. typu VIII. skupiny sekeriek s tuľajkou sú však obe sekerky zo Stakčína o niečo

² Je možné, že je to spôsobené zlým odliatím.

³ Je otázne, či počas jej používania alebo pri úprave po odliatí. Ostrie britu v dôsledku korózie absentuje, preto sa konkrétny spôsob používania nedá určiť traseologickou analýzou (za konzultáciu ďakujeme Mgr. Radoslavovi Čambalovi, PhD. zo SNM – Archeologického múzea v Bratislave a Mgr. Markéte Havlíkovej z Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brne).

kratšie a výrazne ľahšie. Svojou hmotnosťou by už spadali do skupiny sekeriek 3. typu, t. j. miniatúrnych sekeriek (Salaš 2005, 40, obr. 15).⁴ Horizontálne rebro (či už jedno alebo viacero) pod ústím tuľajky je chronologicky málo preukazné, hoci sa objavuje častejšie na exemplároch z mladšej fázy popolnicových polí (HB1–HB2; Salaš 2005, 41). Výzdoba v podobe zavesených opačne zahnutých strapcovitých rebier – variant *m* podľa J. Říhovského (1992, 218, 219), by mala byť chronologicky citlivejším výzdobným prvkom. Býva súčasťou bohatsšej výzdobnej kompozície nachádzajúcej sa na hornej časti tela sekeriek v širšom stredodunajskom a karpatskom priestore, a to takmer výhradne v priebehu mladšej fázy popolnicových polí. V staršom období – v strednom stupni popolnicových polí (HA2) – je ich výskyt v tomto priestore len výnimočný a ide skôr o menej bohatú výzdobnú kompozíciu s jedným až dvoma strapcovitými rebierkami (Salaš 2005, 42). Takáto jednoduchá výzdoba sa však objavuje aj na sekerkách z mladšieho až neskorého stupňa popolnicových polí. Dokladá to napríklad sekerka z depotu v Kamennom moste či sekerka z údajného depotu z Bratislavy, ktoré sú datované do horizontu depotov Rohod (stupeň HB1; Novotná 1970a, 83–85, Taf. 36: 631, 650), sekerka z depotu Karmin II z Dolného Sliezska datovaného do stupňa HB2 (Kuśnierz 1998, 23, 24, Taf. 5: 70), ako aj sekerka z depotu nájdeného v priestore valu hradiska Starý Plášť v Plaveckom Mikuláši, ktorý je datovaný do stupňov HB2–HB3 (Bartík/Farkaš/Jelínek 2019, 29, Taf. 4: 1, 3).

Špirálový kruhový šperk (obr. 4: 3a–3c) je zhotovený z hladkej bronzovej tyčinky plankonvexného prierezu, ktorá je na oboch stranách ukončená zahrotenými koncami. Hoci je zachovaných 11 závitov, dva zlomky tyčinky nasvedčujú tomu, že pôvodne mala špirála 12 závitov. Takýto tyčinkový kruhový šperk s jednoduchými koncami a s viac ako tromi špirálami nepredstavuje chronologicky ani chorologicky citlivý typ predmetu. Vyskytuje sa priebežne od staršej až po mladšiu dobu bronzovú (Salaš 2005, 98). Takmer totožný

kruhový šperk bol súčasťou len nedávno objaveného depotu v Obišovciach, nachádzajúceho sa v blízkosti hradiska gávskej kultúry Stráža. Má 10 závitov, na oboch koncoch je ukončený rovno zrezanými koncami a vnútorný priemer má cca 4,1 cm. Depot bol predbežne datovaný do mladšej doby bronzovej (Pristáš 2022). Z územia východného Slovenska je podobný šperk známy napríklad aj z pohrebiska kultúry Suciú de Sus v Zemplínskych Kopčanoch, z hrobu 14/70 (Demeterová 1984, Pl. VII: 10; IX: 14) či z depotu z obce Dražice datovaného do včasného stupňa popolnicových polí (Novotná 1970b, 93, Taf. III; Paulík 1965, 55). Vnútorný priemer špirálového kruhu zo Stakčina je len cca 4,4 cm, preto vyvstáva otázka, či skutočne mohol plniť funkciu ozdoby (hornej) končatiny. Vo všeobecnosti sa považujú kruhy s vnútorným priemerom do 10 cm za náramky (Salaš 2005, 78), avšak spodná hranica priemeru uvádzaná zväčša nebýva. Ako „nápažníky“ sú napríklad označované špirálové kruhy zo starobronzového depotu Branišovice v Čechách, ktorých maximálny priemer dosahoval len 4,4–4,5 cm (Chvojka/Jiráň/Metlička a kol. 2017a, 15; 2017b, Tab. 6: 3, 4). Zaujímavosťou však je, že v prostredí hornosliezsko-malopoľskej skupiny lužickej kultúry v Poľsku mali dokonca náložníky rozmery od 3,3 cm do 10 cm (Kowalczyk 2005, 47). V prípade, že skutočne ide o ozdobu končatiny, pravdepodobne ruky, musela zdobiť (predlaktie?) subtlínej osoby, azda nedospelého jedinca či dieťaťa. Nie je však vylúčené, že tento šperk mohol byť vyrobený cielene pre votívne účely. Stopy po nosení sa z dôvodu agresívnej korózie nedajú zistiť,⁵ preto otázka jeho funkcie, resp. požívania zostáva nezodpovedaná.

7. DEPOT V KONTEXTE OSÍDLENIA HORNÉHO TOKU RIEKY LABOREC V DOBE POPOLNICOVÝCH POLÍ

V oblasti severovýchodného Slovenska bolo v roku 2010 evidovaných 113 lokalít, na ktorých je doložené osídlenie v strednej až neskej

⁴ Dĺžka sekeriek 2. typu VIII. skupiny by sa mala pohybovať v intervale 92–103 mm (priemerná dĺžka 97 mm) a ich hmotnosť by mala byť v rozmedzí 203–270 g (priemerná hmotnosť 231 g). Dĺžka sekeriek 3. typu VIII. skupiny by mala byť 70–75 mm (priemerná dĺžka 73 mm) a ich hmotnosť by mala byť od 69 g do 144 g (priemerná hmotnosť 112 g).

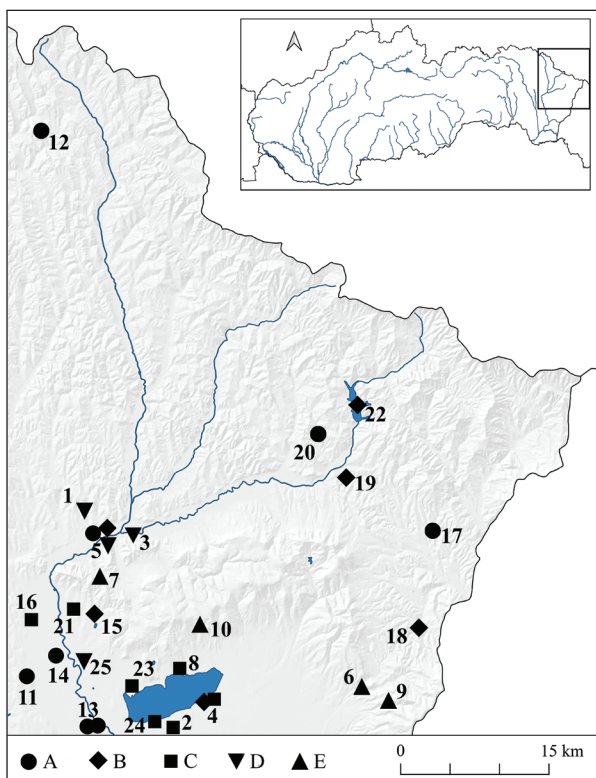
⁵ Za konzultáciu ďakujeme Mgr. Markéte Havlíkovej z Ústavu archeológie a muzeológie FF MU v Brne.

dobe bronzovej (*Kotorová-Jenčová 2010a*, 355). A napriek tomu, že z tejto hornatej oblasti pochádza značné množstvo bronzových depotov (predovšetkým z povodia rieky Topľa), doklady osídlenia údolia rieky Cirocha (obr. 8), t. j. oblasti východne od horného toku rieky Laborec, sú v dobe popolnicových polí len sporadické (*Budinský-Krička 1967*, 113, obr. 1; *Kotorová-Jenčová 2010a*; mapa 2–4; *2010b*, 183, obr. 3, 4, 6; *2015*, mapa 1; *Strakošová 2004a*, 103–105). Z územia obce Stakčín boli z tohto obdobia doposiaľ známe len dve bronzové sekerky. Jedna pochádza z intravilánu obce, z katastrálneho územia Starina nad Cirochou, kde sa objavila v základoch domu pri jeho búraní. Ide o bronzovú sekerku východokarpatského typu s asymetricky vykrojeným ústím tuľajky z neskorej doby bronzovej (*Bátora 2001*, 32, obr. 6; *Strakošová 2004a*, 104). Druhá sekerka sa našla pri vyhlbení jamy pre stĺp elektrického vedenia juhovýchodne od obce, na severnej strane cesty do Uble v údolí potoka Trnovec (*Budinský-Krička 1967*, 113, 122, 123, pozn. 222, obr. 19; *Strakošová 2004a*, 104, obr. 3). Na hornej časti tela je zdobená plastickou výzdobou v tvare písmena V a svojou dĺžkou 76 mm patrí k sekerkám menších rozmerov. M. Novotná (*1970a*, 94, 95) ju zaradila k sekerkám s tuľajkou, uškom a bohatou lištovitou výzdobou, ktoré sú taktiež datované do neskorej doby bronzovej, avšak motív zaveseného V rebierka sa na sekerkách objavuje od staršieho až po mladší stupeň popolnicových polí (*Salaš 2005*, 41). Východnejšie, z oblasti Beskydského predhoria, hraničiacej s Bukovskými vrchmi, pochádza depot štyroch bronzových nezdobených tyčinkových náramkov s jednoduchými zúženými koncami a kruhovým prierezom tyčinky, datovaných do stupňov BD–HA1. Depot sa našiel pri stavbe rodinného domu v obci Ruská Volová na miernej terase pravého brehu Volovského potoka (12 m od jeho súčasného koryta) v hĺbke 170 cm (*Strakošová 1989*, 304–307; *2004a*, 103, 104, obr. 2). V oblasti Beskydského predhoria leží aj obec Ruský Hrabovec,

odkiaľ pochádza ojedinelý nález bronzového meča s jazykovitou rukoväťou, nájdený pri potoku blízko cintorína (*Budinský-Krička 1967*, 119, 120, pozn. 104, obr. 17; *Gáčková 2004b*, 238). P. Novák (*1975*, 24, 25) ho zaradil k mečom typu Hemigkofen, datovaných do doby stredných popolnicových polí, pričom predpokladá jeho pôvod v okruhu východných dielní. Z oblasti horného toku rieky Laborec je zatiaľ známy len hromadný nález bronzov – „*hladkých otvorených a iných kruhov*“ z Malej Poľany (*Budinský-Krička 1967*, 112; *Hriž/Vizdal 2002*, 69; *Pasternak 1928*, 170, bod 44 na mape IV).

Vyššiu hustotu osídlenia môžeme pozorovať na strednom a dolnom toku Laborca, a to od jeho sútoku s riekou Cirocha (obr. 8; pozri aj *Kotorová-Jenčová 2010b*, obr. 4, 6). Tu sa na ľavobrežnej terase Cirochy v obci Hažín nad Cirochou, v polohe Dĺžavy, našli črepy z mladšej doby bronzovej (*Strakošová 2004a*, 192), na miernej ľavobrežnej terase Laborca v Humennom, v polohe Pod Sokolom, sa zistili sídliskové objekty z obdobia strednej až neskorej doby bronzovej (*Strakošová 1993*, 75–80, 84; *2004b*, 195) a z rovnakého obdobia pochádzajú aj nálezy keramiky zo sídliskového objektu a kultúrnej vrstvy, preskúmaných na pravom brehu Laborca na ploche v polohách Humenné-Kotnová a Brestov-Dubník (*Strakošová 1995*; *2004b*, 196). Z Humenného pochádza tiež bronzová sekerka s tuľajkou a uškom z neskorej doby bronzovej, nájdená pri výstavbe čističky odpadových vôd (*Strakošová 2004b*, 196), ako aj o niečo mladšie datovaný (stupeň HA1) depot bronzových predmetov, objavený pri výstavbe sídliska v mieste bývalých „farských polí“. Ten pozostával z dvoch mečov s plnou liatou rukoväťou s tromi prstencami (Dreiwulstschwert; z nich jeden typ Schwaig), ktoré boli nájdené spolu v hĺbke 2 m a vo vzdialenosti asi 10 m od nich sa našli ďalšie bronzové predmety, a to tri sekerky východokarpatského typu, dve sekerky stredoeurópskeho typu, päť masívnych otvorených kruhov⁶, tordovaný drôt a údajne ešte bron-

⁶ Pôvodne boli tieto predmety publikované ako masívne lunicové závesky (*Andel/Polla 1956*), avšak v súbornom spracovaní záveskov zo Slovenska od V. Furmánka (*1980*) nie sú uvedené. Ako lunicovité závesky („mondförmige Anhänger“) ich najskôr označuje aj M. Novotná (*1970b*, 97, 98), no neskôr ich nazýva už masívnymi otvorenými kruhmi (*Novotná 2014*, 41). Z pôvodne publikovaných fotografií nie je celkom zjavné, o aké predmety ide, avšak na jednom z nich vidno, že má v hornej časti v strede výčnelok (*Andel/Polla 1956*, obr. 262: 7). To by síce na nejakú formu úchytky mohlo poukazovať, ale pravdepodobne ide skôr o neopracovaný pozostatok po nalievacom otvore.

Obr. 8. Osídlenia severovýchodného Slovenska v dobe populnicových polí: 1 – Brestov (Strakošová 1995), 2 – Hažín (Gačková 2004a), 3 – Hažín nad Cirochou (Strakošová 2004a), 4 – Hnojné (Gačková 2004a), 5 – Humenné (Strakošová 2004b), 6 – Choňkovce (Kotorová-Jenčová 2015), 7 – Jasenov (Kotorová-Jenčová 2010a), 8 – Klokočov (Gačková 2004a), 9 – Koňuš-Starý Koňuš (Kotorová-Jenčová 2015), 10 – Kusín (Gačková 2004a), 11 – Lesné (Gačková 2004a), 12 – Malá Poľana (Pasternak 1928), 13 – Michalovce (Gačková 2004a), 14 – Nacina Ves (Gačková 2004a), 15 – Oreské (Novák 1975), 16 – Pusté Čemerné (Gačková 2004a), 17 – Ruská Volová (Strakošová 1989), 18 – Ruský Hrabovec (Budinský-Krička 1967), 19 – Stakčín (Budinský-Krička 1967), 20 – Stakčín-Hlboké; 21 – Staré (Gačková 2004a), 22 – Starina (Bátora 2001), 23 – Vinné (Gačková 2004a), 24 – Zalužice-Malé Zalužice (Gačková 2004a), 25 – Zbudza (Gačková 2004a). Legend: A – hoard, B – isolated find, C – stray find, D – lowland settlement, E – hilltop settlement/hillfort (author: E. Makarová).

zový plech, ktorý však robotníci vyhodili (Andel/Polla 1956; Novotná 2014, 41–43, 73).

Doposiaľ jediné známe výšinné sídlisko z oblasti povodia Laborca predstavuje sídlisko v Jasenove, nachádzajúce sa neďaleko sútoku Laborca s Cirochou, v polohe hrad Jasenov. Od miesta nami skúmaného depotu je vzdušnou čiarou vzdialené cca 26 km. Presnejšie chronologické⁷ a funkčné zaradenie tejto výšinnnej polohy však nie je známe (Kotorová-Jenčová 2010a, 369, mapa 5; 2015, 275, 286, mapa 1). Otázne je aj výšinné sídlisko s dokladmi osídlenia z mladšej doby bronzovej ležiace nad obcou Kusín na vrchu Hradek, ktorý sa nachádza v rozvodí Kusínskeho a Suchého potoka (Gačková 2004a, 292; Kotorová-Jenčová 2015, 287). Sídlisko je od depotu zo Stakčína v menšej vzdialenosti ako predošlé,

2015), 10 – Kusín (Gačková 2004a), 11 – Lesné (Gačková 2004a), 12 – Malá Poľana (Pasternak 1928), 13 – Michalovce (Gačková 2004a), 14 – Nacina Ves (Gačková 2004a), 15 – Oreské (Novák 1975), 16 – Pusté Čemerné (Gačková 2004a), 17 – Ruská Volová (Strakošová 1989), 18 – Ruský Hrabovec (Budinský-Krička 1967), 19 – Stakčín (Budinský-Krička 1967), 20 – Stakčín-Hlboké; 21 – Staré (Gačková 2004a), 22 – Starina (Bátora 2001), 23 – Vinné (Gačková 2004a), 24 – Zalužice-Malé Zalužice (Gačková 2004a), 25 – Zbudza (Gačková 2004a). Legend: A – depot, B – ojedinelý nález, C – zber, D – sídlisko, E – výšinné sídlisko/hradisko (autor: E. Makarová).

Fig. 8. Map of sites in north-eastern Slovakia during the Urnfield Period: 1 – Brestov (Strakošová 1995), 2 – Hažín (Gačková 2004a), 3 – Hažín nad Cirochou (Strakošová 2004a), 4 – Hnojné (Gačková 2004a), 5 – Humenné (Strakošová 2004b), 6 – Choňkovce (Kotorová-Jenčová 2015), 7 – Jasenov (Kotorová-Jenčová 2010a), 8 – Klokočov (Gačková 2004a), 9 – Koňuš-Starý Koňuš (Kotorová-Jenčová 2015), 10 – Kusín (Gačková 2004a), 11 – Lesné (Gačková 2004a), 12 – Malá Poľana (Pasternak 1928), 13 – Michalovce (Gačková 2004a), 14 – Nacina Ves (Gačková 2004a), 15 – Oreské (Novák 1975), 16 – Pusté Čemerné (Gačková 2004a), 17 – Ruská Volová (Strakošová 1989), 18 – Ruský Hrabovec (Budinský-Krička 1967), 19 – Stakčín (Budinský-Krička 1967), 20 – Stakčín-Hlboké; 21 – Staré (Gačková 2004a), 22 – Starina (Bátora 2001), 23 – Vinné (Gačková 2004a), 24 – Zalužice-Malé Zalužice (Gačková 2004a), 25 – Zbudza (Gačková 2004a). Legend: A – hoard, B – isolated find, C – stray find, D – lowland settlement, E – hilltop settlement/hillfort (author: E. Makarová).

vzdušnou čiarou je vzdialené cca 22,5 km, pričom Suchý potok je prítokom Kamenického potoka, ktorý sa vlieva do Laborca. O niečo vzdialenejšie⁸ sú ďalšie dve výšinné polohy z mladšej doby bronzovej – výšinné sídlisko situované nad obcou Choňkovce na vrchu Borola a hradisko nachádzajúce sa východne od obce Koňuš v polohe Skalka na náhornej plošine vrchu Starý Koňuš (Budinský-Krička 1980, 51; Gačková 2004b, 231–233; Kotorová-Jenčová 2015, 286, mapa 1). Tie však ležia už vo Vihorlatských vrchoch, patriacich do subprovincie Vnútorne Východné Karpaty (<https://app.sazp.sk/atlassr/>).

Na doklady osídlenia v období populnicových polí je chudobná aj prilhlá oblasť dnešného Poľska (pozri Blajer 2001; Gedl 1998) a Ukrajiny (pozri Kobal' 1997, Ryc. 15–17), čo taktiež ne-

⁷ Môžeme ho len rámcovo datovať do mladšej až neskorej doby bronzovej.

⁸ Vzdušnou čiarou sú vzdialené viac ako 26 km.

pochybne súvisí s hornatým terénom tejto časti územia. Z týchto oblastí nie sú známe žiadne depoty bronzových predmetov a stopy osídlenia sú zaznamenané zväčša len ojedinelými fragmentami keramických nádob.

8. VYHODNOTENIE DEPOTU A ZÁVER

Obidva typy predmetov – sekerky s tuľajkou i špirálový šperk – nachádzajúce sa v depote zo Stakčína nie sú príliš chronologicky citlivé, preto môžeme predmetný depot datovať len rámcovo do mladšej až neskoršej doby bronzovej, resp. do stredného až mladšieho/neskorého stupňa popolnicových polí. Analýza prvkového zloženia všetkých troch predmetov preukázala, že ide o predmety vyrobené z bronzu s vyšším podielom olova, čo ale neozrejmiло ich bližšie časové zaradenie. I keď sa predmety s vyšším podielom olova vo väčšej miere objavujú v počiatkovej a predovšetkým záverečnej fáze popolnicových polí, ojedinele sa s nimi môžeme stretnúť aj počas stupňov HA–HB1 (pozri *Frána et al. 1995*, 195, Annex 1; *Korený et al. 2010*, 168, 169, tabeľa 4). Vzhľadom k tomu, že väčšina depotov z oblasti východného Slovenska spadá do obdobia rozkvetu hradísk staršieho horizontu, t. j. do záveru mladšej a počiatku neskoršej doby bronzovej (HA2/HB1; *Kotorová-Jenčová 2015*, 277, 280), nie je vylúčené, že do tohto obdobia patrí aj depot zo Stakčína. Z hľadiska kultúrnej príslušnosti ho môžeme priradiť gávskej kultúre komplexu juhovýchodných popolnicových polí, ktorá bola v tejto oblasti rozšírená v období mladšej a neskoršej doby bronzovej (pozri *Kotorová-Jenčová 2010a*, 360, mapa 4; *2015*, mapa 1).

Svojím zložením patrí k malým zmiešaným depotom. Pozostáva len z troch predmetov, ktoré z hľadiska funkcie zaraďujeme do kategórie nástrojov (dve sekerky) a šperkov (jeden špirálový kruhový šperk). Sekerky patria najčastejšie sa vyskytujúcim predmetom v depotoch v rôznych regiónoch strednej Európy. V prípade šperku rúk a nôh, ktoré sú taktiež vysoko frekventovaným predmetom, prevláda jednoduchý kruhový

šperk, zatiaľ čo špirálový sa objavuje podstatne menej (*Salaš 2005*, 166–170). Depoty zložené len zo sekerky/sekeriek a kruhového šperku/šperkov sa objavujú v Poľsku už od staršej doby bronzovej. Tieto predmety sú v nich zastúpené v rôznom množstve, ale väčšinou je ich počet vyšší a často sa v nich nachádzajú rôzne typy kruhových ozdôb končatín (pozri *Blajer 2001*). Len z troch predmetov je zložený depot Januszewo (pow. Środa Wielkopolska) datovaný do stupňa HB1, ktorý však na rozdiel od depotu zo Stakčína zostáva len z jednej sekerky s tuľajkou a z dvoch otvorených tyčinkových náramkov (*Blajer 2001*, 55, ryc. 23).

Depoty v oblasti Zakarpatskej Ukrajiny, ktoré sú zložené z menej ako desiatich predmetov, nie sú veľmi časté (len 17 %). Prevládajú také, ktoré obsahujú od 10 do 30 kusov predmetov. Pritom v rámci zmiešaných depotov majú prevahu tie, ktoré sú zložené z jedného až dvoch kusov zbraní, niekoľkých pracovných nástrojov a početných ozdôb (*Kobal' 1997*, 116–119, Ryc. 4). Naopak na Morave sú depoty z doby popolnicových polí s počtom predmetov pohybujúcich sa od dvoch do desiatich kusov najpočetnejšie (*Salaš 2005*, 170, obr. 52).

Depot zo Stakčína môžeme z hľadiska spôsobu deponovania zaradiť do skupiny hromadných nálezov voľne uložených v zemi. Poloha predmetov v zaoblenej línii v značnej vzdialenosti od seba (cca 20 a 30 cm) skôr vylučuje, že by mohli byť pôvodne uložené v nejakom organickom obale.⁹ Neboli zistené ani žiadne pozostatky po rituálnych praktikách (napr. v podobe zvieracích kostí či stôp po ohni), čo však môže byť spôsobené porušenou nálezovou situáciou.¹⁰ Miesto uloženia na svahu kopca neďaleko vodného zdroja zapadá do prevažujúceho spôsobu ukladania depotov vo výšinných polohách (pozri napr. *Bartík/Farkaš/Jelínek 2019*, Tabelle 7; *Furmánek/Vladár 1996*, 509–513, Abb. 8: 2; *Kobal' 1997*, 112; *Salaš 2005*, 195–207). Poloha prezentovaného depotu sa nachádza na okraji oblasti, v ktorej je rozšírená gávska kultúra, a zároveň na rozhraní dvoch pohorí – Laboreckej vrchoviny tiahnucej sa z Poľska a Bukovských vrchov zasahujúcich do

⁹ M. Salaš (2005, 209) predpokladá organický obal u značnej časti depotov z Moravy.

¹⁰ Miesto nálezu bolo rozryté diviakmi.

Poľska i na Ukrajinu. Významnú úlohu tu zohráva aj povodie Cirochy, ktoré predstavuje jeden článok spojnice horného Potisia s oblasťou povodia rieky San. Rieka Cirocha, prameniaca pod Ruským sedlom, spája rieku Solinka (druhý najväčší prítok rieky San) s povodím rieky Laborec. Cesta vedúca cez Ruské sedlo ako najnižší bod na hrebeni Karpát (konkrétne Bukovských vrchov) v tejto časti sa využívala minimálne od stredoveku.¹¹ V druhej polovici 19. storočia tu bola dokonca vybudovaná kamenná cesta, tzv. *Porta Rusica*¹², ktorá pôvodne viedla z Michaloviec cez Ruské sedlo do poľského mesta Baligród, odkiaľ pravdepodobne pokračovala až do Lvova, a tak spájala Uhorsko s Haličom (*Sabol/Harčar 2019*). Depot zo Stakčína poukazuje na to, že táto trasa bola zrejme používaná aj v dobe popolnicových polí. Významným faktorom pri interpretácii dôvodu jeho uloženia do zeme by preto mohla byť práve jeho poloha na komunikačnej trase, a teda by sme ho snáď mohli považovať za formu obety súvisiacu s prechodom územím, tzn. za istú formu cestovnej obetiny. Tá mohla mať nielen sakrálny význam – napríklad obetujúcemu zabezpečenie úspešného prechodu územím, ale aj profánny – mohlo ísť o akúsi formu mýtného poplatku (*Salaš 2018, 148, 149; Smrž/Blažek 2002, 803, 804*). V tomto prípade by sa však dalo predpokladať, že takýchto obetí sa bude na danom území nachádzať viac. Napríklad na Morave dochádza k opätovnému, združenému výskytu depotov na každej tretej výšinnej lokalite. Tieto lokality, tzv. depozičné areály, sa pritom často nachádzajú na okraji dobovej oikumeny. Ich strategická poloha je však určená blízkosťou vodných tokov či dokonca sútokov a celkovým usporiadaním krajiny, pretože mnohokrát sa vyskytujú na okrajoch alebo v ústí významných geomorfologických útvarov, ktorými viedli komunikačné trasy (*Salaš 2005, 196; 2018, 145*). Takejto charakteristike by teda zodpovedala i poloha depotu zo Stakčína. Nie je preto vylúčené, že v jeho blízkosti sa môžu nachádzať aj ďalšie hromadné nálezy. Avšak vzhľadom na nedostatok informácií daných terénnym výskumom v tejto oblasti ide

len o hypotézu. Napriek tomu depot zo Stakčína predstavuje významný nález, ktorý poukazuje na to, že i v tejto hornatej severovýchodnej časti Slovenska, ktorá je doposiaľ len málo prebádaná, možno rátať s jej intenzívnejším využívaním v dobe popolnicových polí.

LITERATÚRA

- Andel/Polla 1956* – K. Andel/B. Polla: Bronzový nález z Humenného. *Archeologické rozhledy* 8, 1956, 643–646, 667.
- Bartík/Farkaš/Jelínek 2019* – J. Bartík/Z. Farkaš/P. Jelínek: Bronzehortfunde aus den Kleinen Karpaten und ihren Vorgebirgsgebieten. In: J. Bazovský/G. Březinová (ed.): *Ľudia a hory – archeologická perspektíva. Interakcie ľudských spoločenstiev horských a podhorských oblastí západného Slovenska*. Zborník Slovenského národného múzea, *Archeológia – Supplementum* 12. Bratislava – Nitra 2019, 15–102.
- Bátora 2001* – J. Bátora: Bronzová sekerka zo severovýchodného Slovenska. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2000, 2001*, 32.
- Blajer 2001* – W. Blajer: *Skarby przedmiotów metalowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach polskich*. Kraków 2001.
- Budinský-Krička 1967* – V. Budinský-Krička: Bronzové nálezy z kotliny a poriečia Tople na východnom Slovensku. In: I. Sedlák (zost.): *60 rokov Šarišského múzea v Bardejove*. Košice 1967, 75–133.
- Budinský-Krička 1980* – V. Budinský-Krička: *Nové nálezy na východnom Slovensku*. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1978, 1980*, 46–65.
- Demeterová 1984* – S. Demeterová: *Influence de la culture de Suciú de Sus dans la plaine de la Slovaquie orientale*. *Slovenská archeológia* 32/1, 1984, 11–74.
- Frána et al. 1995* – J. Frána/L. Jiráň/A. Maštalka/V. Moucha: *Artifacts of copper and copper alloys in prehistoric Bohemia from the viewpoint of analyses of element composition*. In:

¹¹ V rokoch 1548 a 1551 sa spomína (dnes už zaniknutá) osada alebo dedina Stavné (Zthawna), nachádzajúca sa pravdepodobne v susedstve obcí Stakčín a Starina. Jej názov zrejme súvisel s mýtnicou pri Stakčine (*Uličný 2001, 493*).

¹² Cesta je vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku, číslo ÚZPF 11388/1.

- Praehistorica Archaeologica Bohemica 1995. Památky archeologické – Supplementum 3. Praha 1995, 125–205.
- Furmánek 1980* – V. Furmánek: Die Anhänger in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde XI/3. München 1980.
- Furmánek/Vladár 1996* – V. Furmánek/J. Vladár: Kultstätten und Motivdeponierungen in der Bronzezeit der Slowakei. In: Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas. Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie 2. Regensburg 1996, 497–516.
- Gáčková 2004a* – L. Gáčková: Archeologické lokality Zemplína z obdobia praveku až včasného stredoveku, okres Michalovce. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 261–425.
- Gáčková 2004b* – L. Gáčková: Archeologické lokality Zemplína z obdobia praveku až včasného stredoveku, okres Sobrance. In: L. Gáčková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 227–259.
- Gedl 1998* – M. Gedl: Młodsza epoka brązu we wschodniej części polskich Karpat. Kraków 1998.
- Harčar 2021* – P. Harčar: Stakčín – Chotín – nález bronzových predmetov. Správa o náhodnom archeologickom náleze. Nепublikované. Prešov 2021. Uložené: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.
- Hriž/Vizdal 2002* – R. Hriž/M. Vizdal: Sídliškové(?) nálezy z doby bronzovej v Chotči. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2001, 2002, 69–70.
- Chvojka/Jiráň/Metlička a kol. 2017a* – O. Chvojka/L. Jiráň/M. Metlička a kol.: Nové české depoty doby bronzové. Hromadné nálezy kovových predmetů učiněné do roku 2013. Díl 1. České Budějovice – Praha – Plzeň 2017.
- Chvojka/Jiráň/Metlička a kol. 2017b* – O. Chvojka/L. Jiráň/M. Metlička a kol.: Nové české depoty doby bronzové. Hromadné nálezy kovových predmetů učiněné do roku 2013. Díl 2. České Budějovice – Praha – Plzeň 2017.
- Kobal' 1997* – J. Kobal': Skarby brązowe Zakarpacia (Ukraina) – problem interpretacji. In: W. Blajer (red.): Beiträge zur Deutung der bronzezeitlichen Hort- und Grabfunde in Mitteleuropa. Materialien der archäologischen Konferenz "Bronzen und Menschen an der Schwelle der Urnenfelderzeit im östlichen Mitteleuropa", Kraków, 05.–08. 02. 1996. Kraków 1997, 109–141.
- Korený et al. 2010* – R. Korený/J. Frána/J. Hošek/M. Fikrle: Pár náramků z mladší doby bronzové z obce Drevníky u Dobříše, okr. Příbram. In: V. Furmánek/E. Miroššayová (ed.): Popolnicové polia a doba halštatská. Zborník referátov z X. medzinárodnej konferencie "Popolnicové polia a doba halštatská", Košice, 16.–19. september 2008. Nitra 2010, 161–172.
- Kotorová-Jenčová 2010a* – M. Kotorová-Jenčová: Severovýchodné Slovensko v období popolnicových polí. In: J. Gancarski (ed.): Transkarpackie kontakty kulturowe: w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza. Krosno 2010, 353–392.
- Kotorová-Jenčová 2010b* – M. Kotorová-Jenčová: Slovenské horné Potisie v mladšej dobe bronzovej. Súčasný stav výskumu a perspektívy. In: V. Furmánek/E. Miroššayová (ed.): Popolnicové polia a doba halštatská. Zborník referátov z X. medzinárodnej konferencie "Popolnicové polia a doba halštatská", Košice, 16.–19. september 2008. Nitra 2010, 173–191.
- Kotorová-Jenčová 2015* – M. Kotorová-Jenčová: Výšinné sídliská gávskej kultúry v slovenskom hornom Potisí. In: J. Gancarski (ed.): Pradziejowe osady obronne w Karpatach. Krosno 2015, 273–294.
- Kowalczyk 2005* – P. B. Kowalczyk: Rekonstrukcja stroju ludności grupy górnośląsko-małopolskiej kultury lużyckiej z końca epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza. Diplomová práca. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Kraków 2005.
- Kuśnierz 1998* – J. Kuśnierz: Die Beile in Polen III (Tüllenbeile). Prähistorische Bronzefunde IX/21. Stuttgart 1998.
- Mayer 1977* – E. F. Mayer: Die Äxte und Beile in Österreich. Prähistorische Bronzefunde IX/9. München 1977.

- Novák 1975* – P. Novák: Die Schwerter in der Tschechoslowakei I. Prähistorische Bronzefunde IV/4. München 1975.
- Novotná 1970a* – M. Novotná: Die Äxte und Beile in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde IX/3. München 1970.
- Novotná 1970b* – M. Novotná: Die Bronzehortfunde in der Slowakei. Spätbronzezeit. Archaeologica Slovaca – Fontes IX. Bratislava 1970.
- Novotná 2014* – M. Novotná: Die Vollgriffschwerter in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde IV/18. Stuttgart 2014.
- Pasternak 1928* – J. Pasternak: Ruské Karpaty v archeológii. Praha 1928.
- Paulík 1965* – J. Paulík: Súpis medených a bronzových predmetov v Okresnom vlastivednom múzeu v Rimavskej Sobote. Študijné zvesti AÚ SAV 15, 1965, 33–106.
- Pristáš 2022* – M. Pristáš: Obišovce – depot z doby bronzovej. Správa o náhodnom archeologickom náleze. Nепublikované. Košice 2022. Uložené: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.
- Říhovský 1992* – J. Říhovský: Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren. Prähistorische Bronzefunde IX/17. Stuttgart 1992.
- Sabol/Harčar 2019* – D. Sabol/P. Harčar: Aktualizačný list národnej kultúrnej pamiatky. Porta Rusica. Prešov 2019. Nепublikované. Uložené: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.
- Salaš 2005* – M. Salaš: Bronzové depoty strední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. I. Text. Brno 2005.
- Salaš 2018* – M. Salaš: Kovová depozita mladší doby bronzové z hradiska Réna u Ivančic = Metalldeponierungen der älteren Urnenfelderzeit von der Wallanlage Réna bei Ivančice. Brno 2018.
- Smrž/Blažek 2002* – Z. Smrž/J. Blažek: Nález bronzových srpů z hory Kletečná (706 m n. m.) v Českém středohoří. K votivním nálezům z vrcholků kopců a hor. Archeologické rozhledy 54, 2002, 791–812.
- Strakošová 1989* – I. Strakošová: Bronzové náramky z Ruskej Volovej v okrese Humenné. Historica Carpatica 20, 1989, 304–308.
- Strakošová 1993* – I. Strakošová: Nálezy z Humenného z doby bronzovej a doby rímskej. Východoslovenský pravek IV, 1993, 75–85.
- Strakošová 1995* – I. Strakošová: Výsledky výskumov múzea v Humennom. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1993, 1995, 124.
- Strakošová 2004a* – I. Strakošová: Archeologické lokality Zemplína z obdobia praveku až včasného stredoveku, okres Snina. In: L. Gačková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 101–106.
- Strakošová 2004b* – I. Strakošová: Archeologické lokality Zemplína z obdobia praveku až včasného stredoveku, okres Humenné. In: L. Gačková (zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, 187–225.
- Uličný 2001* – F. Uličný: Dejiny osídlenia Zemplínskej župy. Michalovce 2001.

THE URNFIELD PERIOD HOARD FROM STAKČÍN

ERIKA MAKAROVÁ – PETER HARČAR

In July 2019, the Regional Monuments Board in Prešov was notified about the find of bronze objects in a forest in the cadastral territory of the municipality of Stakčín (district of Snina), position Hlboké – which is located in the south-eastern edge of the Laborec Highlands (Fig. 2). During inspection of the place of finding, two almost identical bronze socketed axes with a side-loop as well as a twelf-coil spiral ornament with tapered ends (a bracelet?; Fig. 3: 1–3) were discovered. The objects were simply stored in the soil at a depth of 15–20 cm from current ground surface. According to their position – lying in a rounded line and quite distant from each other (about 20 and 30 cm) – these objects were not likely to be originally inserted in a single organic envelopment.

All three objects were subjected to elemental analysis of their alloy by means of X-ray fluorescence method (XRF). The analysis showed that the objects are made of bronze with a higher percentage of lead (Tab. 1).

The socketed axes and the spiral-shaped ornament (Fig. 1; 4) from Stakčín are not chronologically sensitive. Therefore, this hoard can only be dated in general to the Late to the Final Bronze Age, or to the middle to the late/final Urnfield period. By considering the fact that most of the hoards from eastern Slovakia belong to the heyday of hillforts of the older horizon – i.e. the end of the Late Bronze Age and the beginning of the Final Bronze Age (HA2/HB1) – it is not excluded that even the Stakčín hoard belongs to the above-mentioned period. In terms of cultural

affiliation, it can be assigned to the Gáva culture within the complex of south-eastern Urnfield culture (quite expanded in this geographical area in the Late and the Final Bronze Age).

The laying of the hoard on the western shoulder of the Malý Javorovec hill over a plain flat surface (at 404 m above the sea level, at a distance of about 60 m north of the Hlboké creek) falls under the most common modes of hoard burying in uphill positions. The location of this hoard is close to the drainage basin of the Cirocha river (Fig. 8), which is an element of the flow line connecting the upper Tisa river basin with the area of the San river drainage basin, through the mountain pass called Ruské sedlo. The use of such road is documented at least from the Middle Ages. In the second half of the XIX century a stone road (*Porta Rusica*) was even built there. The Stakčín hoard suggests that this route was likely to be exploited also during the Urnfield Period. An important factor for explaining the reason of hoard laying under the ground may be represented by its position along the route. It could also be presumably considered as a form of sacrifice relating to the passage from one territory to another (a form of offering to be made during the trip, having sacral or profane meaning).

The Stakčín hoard is made up only of three objects, but it does significantly contribute to increase knowledge about settlements in the scarcely studied mountainous area east of the upper stream of the Laborec river in the Urnfield Period. And it shows that even this zone was supposedly quite intensively populated.

Mgr. Erika Makarová, Ph.D.

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky

Cesta na Červený most 6

SK – 814 06 Bratislava

erika.makarova@gmail.com

Mgr. Peter Harčar

Krajský pamiatkový úrad Prešov

Hlavná 115

SK – 080 01 Prešov

peter.harcar@pamiatky.gov.sk